
INSTITUIREA ȘI ACTIVITATEA ȘCOLILOR LANCASTERIENE DIN BASARABIA în anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea

---

Valentin Tomuleț

Încorporarea în 1812 a Basarabiei în Imperiul Rus a condiționat schimbări majore în dezvoltarea culturii naționale moldovenești, acestea fiind operate treptat. Mediul cultural pe care l-a găsit noua stăpânire rusească în Basarabia a fost de așa natură încât, pentru a domina, țarismul a fost nevoit, cel puțin pentru o anumită perioadă de timp, să păstreze starea lucrurilor de înainte – să acorde o autonomie limitată regiunii, să păstreze particularitățile existente în domeniile economic, social și administrativ, să respecte tradițiile și obiceiurile în care a trăit populația românească dintre Prut și Nistru veacuri întregi.

De altfel, învățământul, care reprezintă un factor de progres și o componentă dintre cele mai importante în patrimoniul spiritual al unui popor și al unei țări, se include în dezvoltarea societății și evoluează în strânsă legătură cu schimbările ce au loc în societate. Progresul istoric este direct condiționat de posibilitatea de însușire a cunoștințelor utile și de transmitere a acestora de la o generație la alta.

Tendențele de modernizare și europenizare care s-au impus ca strict necesare și obligatorii în viața economică, socială, politică și culturală a Basarabiei pe parcursul sec. al XIX-lea prezintă un interes deosebit. Cunoașterea lor permite elucidarea particularităților evoluției acestei provincii sub regim de dominație țaristă, contribuie la o abordare adecvată a multitudinii de probleme majore ce țin de relațiile social-economice, politice și culturale ale Basarabiei cu Imperiul Rus în epoca modernă.

Studierea diverselor probleme legate de învățământul primar din Basarabia în sec. al XIX-lea rămâne actuală, întrucât deschide perspectiva cunoașterii mai aprofundate a politicii de rusificare și de deznaționalizare a românilor basarabeni prin intermediul învățământului (exemplu servind, în acest context, învățământul primar

lancasterian), permite evidențierea trăsăturilor generale și particulare ale acestui proces, stabilirea etapelor de bază în care el a derulat.

Cu toate că literatura de specialitate înregimentează un număr relativ mare de lucrări consacrate studierii diverselor aspecte ale istoriei Basarabiei după anexarea ei la Imperiul Rus, constatăm că unele aspecte ale problemelor legate de învățământul primar, în special vizând cel lancasterian, au rămas în afara cercetărilor, deși problema a fost abordată tangențial de mai mulți cercetători (Михиевич 1843, 17-20; Ганицкий 1878, 43-48; Jarcuțchi, Volcov 1992, 66-79; Voloșin 1999, 83-86; Ețco 2010, 123-140; etc.)¹, altele fiind tratate unilateral și tendențios. În pofida faptului că Tratatul de la București din 16 (28) mai 1812 a dezbinat o țară și un popor, Moldova fiind trunchiată aproape în jumătate, iar teritoriul dintre Prut și Nistru – anexat la Rusia contrar voinței băștinașilor, în provincie stabilindu-se un nou regim de dominație – cel rusc, în pofida caracterului reacționar al acestei politici, anexarea Basarabiei la Rusia era caracterizată în istoriografia oficială rusă și sovietică drept un act progresist, iar de aici și celelalte aspecte ce țin de istoria acestui pătimit popor.

Prin această prismă erau tratate și problemele ce țin de studierea învățământului, în general, și a celui lancasterian, în particular.

În studiul de față, fără a recurge la o amplă analiză istoriografică, vom pune în discuție problema instituirii și activității învățământului primar lancasterian din Basarabia în anii '20-'40 ai sec. al XIX-lea. Scopul urmărit rezidă în a cerceta condițiile istorice în care a apărut și s-a dezvoltat învă-

---

¹În acest articol nu vom analiza deschiderea și activitatea școlilor lancasteriene în coloniile bulgare, aspecte abordate deja în literatura moldovenească și în cea bulgară (Радкова 1979, 15-21; Поглубко 1980, 42-59; Грек 1993, 15-21; Червенков 2002, 23-34; Duminiца 2013, 49-50; Думиника 2014, 139-150).

țământul lancasterian și influența pe care acesta a exercitat-o asupra dezvoltării învățământului, în general, și a progreselor sociale din Basarabia pe parcursul sec. al XIX-lea, în particular. Un interes deosebit prezintă și caracteristica principalelor personalități care au susținut și au promovat învățământul lancasterian în Basarabia.

Chiar de la început, trebuie să constatăm că deși există câteva studii dedicate special acestei probleme, materialul documentar depozitat în Arhiva Națională a Republicii Moldova, în Arhiva de Stat din regiunea Odesa și în Arhiva Istorică de Stat din Rusia (Petersburg) rămâne, până în prezent, nevalorificat și își așteaptă cercetătorul.

Învățământul lancasterian nu a apărut în Basarabia pe un loc gol. Pe parcursul secolelor în Chișinău își desfășurau activitatea categorii sociale care aveau neapărat nevoie de cunoștințe de carte. Dintre aceste categorii făceau parte nu doar fețe bisericești (preoți, călugări), dar și reprezentanți ai administrației de stat și ai fiscalului, negustori, târgoveți, cămătari, meșteșugari (Eșanu 2013, 169). Erau știutori de carte și o parte din boieri, care erau familiarizați cu cultura europeană.

Sistemul de învățământ lancasterian² poartă numele pedagogului englez Joseph Lancaster (1771-1838), care învăța fără plată copiii săraci. Fiind susținut de Korston și Fox, fondatorii *British and foreign Society for education*, Joseph Lancaster instituie prima școală normală, după sistemul învățământului reciproc, care ulterior a căpătat o largă răspândire în întreaga Europă. Sistemul de învățământ lancasterian este original prin faptul că metodele de instruire nu poartă un caracter pur religios și este destul de accesibil. Predarea religiei se limita la citirea Bibliei, fără comentarii, iar în școli erau primiți elevi de diferite confesiuni religioase (Энциклопедический 1896, 576).

Sistemul Bell-Lancaster, sau așa-zisa metodă de instruire reciprocă, era foarte răspândit în Anglia și Germania; el și-a găsit o largă aplicare și în Rusia, inclusiv în Basarabia. Trebuie, însă, de menționat că ideea învățământului reciproc a fost

lansată încă de Jan Amos Komensky (28 martie 1592 - 15 noiembrie 1670), ceh din Moravia, unul dintre eminentii reprezentanți ai gândirii pedagogice universale (Voloșin 1999, 83). Acest sistem de școli se baza pe metoda de învățământ reciproc. Astfel, în cazul unei organizări corecte a acestuia, trebuiau să fie instruiți de la 200 până la 800 de elevi, cărora li se formau deprinderi de a citi, a scrie și a socoti. Inițial, învățătorul îi instruia pe cei mai capabili elevi care, la rândul lor, urmau să instruiască grupe de colegi noi veniți sau cărora însușirea cunoștințelor le venea mai greu (Chicaroș 2009, 189).

Interesul deosebit pentru școlile lancasteriene în Rusia din primul sfert al sec. al XIX-lea se transformă într-o adevărată mișcare socială. Acest sistem atrăgea masele largi ale populației prin perspectiva de a le da repede cunoștințe elementare, fiind și puțin costisitor. Astfel, cercetătorii N.A. Konstantinov și V.Ya. Struminski constată că sistemul de învățământ lancasterian s-a bucurat de succes în acele cercuri ale Europei Apusene, care din diferite motive erau interesate de accelerarea învățământului primar în masă (Константинов, Струминский 1949, 75).

Datorită ritmului tot mai alert de dezvoltare, societatea românească din Basarabia a simțit și ea nevoia de a crea școli care să dea într-un timp scurt un volum relativ de cunoștințe și anumite norme de conviețuire socială necesare fiecărui tânăr. Astfel, vom menționa că în anul 1815 negustorii și reprezentanții altor categorii sociale din orașul Chișinău se adresează mitropolitului Basarabiei Gavriil Bănulescu-Bodoni cu rugămintea de a deschide școli în capitală, „...pentru a-i învăța carte pe copii în limba maternă” (Cibotaru 1962, 44). Pentru întreținerea scoliiilor care urmau a fi organizate se propunea să fie folosită o parte din venitul orașenesc, numit „*venitul cotului târgului*”, care mai nainte era a fi erosit (destinat - *V.T.*) școlii obștești, ce se zicea domnească aicea în Chișinău” (Tomescu 1936, 21-22). Însă, la acel moment, această cerere nu a fost susținută de administrația regională și imperială. Pe parcurs, autorităților locale le-au fost prezentate și alte cereri în care se insista asupra necesității de a fi deschise în Basarabia instituții școlare. Spre exemplu, în anul 1817 s-a întreținut o corespondență intensă în vederea deschiderii unui pension de fete la Chișinău, dar nici această încercare nu s-a soldat cu succes.

² La începutul sec. al XIX-lea, un oarecare Bell, englez de origine, a deschis în orașul Mandras o școală elementară, la baza căreia era pus principiul instruirii reciproce. Pe parcursul anului școlar, elevii erau repartizați și instruiți în mai multe grupe, după gradul cunoștințelor însușite. Noii-veniți învățau de la cei care au însușit anumite cunoștințe cu ajutorul unor table intuitive, special concepute în acest sens. Noul sistem de instruire necesita puține cadre didactice (Neaga 1934, 2).

În Basarabia, școlile lancasteriene au fost introduse la dorința și inițiativa împăratului Alexandru I, care, în urma vizitei sale din 1818 în noua provincie anexată, a dispus, prin secretatul său de stat contele I.A. Capo d'Istria, să se facă toate pregătirile necesare pentru a institui în Basarabia școli de învățământ reciproc³.

Corespondența și pregătirea pentru deschiderea școlilor de învățământ reciproc în Basarabia au durat cinci ani. Aceasta se explică prin faptul că, la început, guvernul țarist nu avea o idee clară despre ceea ce trebuie să prezinte școlile primare și școlile de învățământ reciproc, pe care intenționa să le organizeze. Referitor la această problemă s-au purtat discuții aprige între forțele reacționare, care nu susțineau tendințele de modernizare și europenizare, progresiste, ale societății ruse, interesate în aceste schimbări. Cu timpul s-au format două centre, care se preocupau de chestiunile organizării învățământului reciproc. Unul din aceste centre era „Societatea benevolă pentru înființarea școlilor de învățământ reciproc”, care se deosebea prin idei progresiste. Cercetările atestă că această organizație se afla sub influența nemijlocită a decembriștilor, fiind un fel de filială pedagogică a „Uniunii Propășirii” – organizație a decembriștilor instituită în ianuarie 1818 la Moscova.

„Societatea benevolă” a desfășurat o largă activitate în ce privește organizarea școlilor pentru poporul simplu, mai ales pentru copiii soldaților. Activitatea acestei societăți a inclus mai multe aspecte: editarea literaturii didactice și metodice, pregătirea profesorilor, colectarea mijloacelor bănești și alte preocupări (Cibotaru 1962, 47).

Al doilea centru care se ocupa cu organizarea acestor școli era „Comitetul pentru organizarea școlilor de învățământ reciproc”⁴; acesta promova linia oficială, reacționară, a guvernului. Acest

³ Despre introducerea sistemului de învățământ lancasterian în Basarabia a se vedea mai detaliat: Ганицкий 1877, 993-1016; Ганицкий 1878, 43-48.

⁴ Din cauza că nu erau respectate programele pentru deschiderea școlilor de învățământ lancasterian, care prezenta un sistem de predare reciprocă, a fost necesară implicarea împăratului, care a dat ordin să fie instituit un Comitet special, format din membrii administrației școlare, care urmau să se ocupe de soluționarea acestei probleme. Comitetul trebuia să elaboreze principiile în baza cărora urmau să fie deschise aceste instituții de învățământ și să alcătuiască programele de studii pentru buna funcționare a școlilor lancasteriene. În plus, Comitetul urma să țină sub control activitatea școlilor care vor fi deschise. Acest Comitet a fost înființat în 1820 (Ганицкий 1877, 996-998).

Comitet era format din cei mai reacționari membri ai Direcției principale a școlilor din cadrul Ministerului Învățământului Public. Principalul lui scop era să controleze activitatea „Societății benevole” și a școlilor organizate de ea, care trebuia adaptată scopurilor și intereselor autocrației imperiale. Caracterul divergențelor dintre forțele reacționare și cele progresiste din Rusia apărute la sfârșitul deceniului întâi – începutul deceniului doi ale sec. al XIX-lea, axate pe problema deschiderii școlilor de învățământ reciproc, poate fi ușor determinat la o examinare amănunțită a procesului de instituire a primelor școli lancasteriene în Basarabia (Cibotaru 1962, 47).

Însă, dorința împăratului Alexandru I de a deschide în Basarabia școli de tip lancasterian nu a putut fi realizată decât în anul 1824. Aceasta din diferite motive, în special din lipsa învățătorilor care să cunoască această metodă de instruire și a materialului didactic necesar. Pentru soluționarea acestei probleme, la 17 martie 1820 Guvernul Regional, prin intermediul rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, se adresează mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni cu cererea să fie recomandați trei tineri care să cunoască bine atât rusește, cât și românește, pentru a fi trimiși, pe socoteala statului, la Petersburg. Acolo, aceștia urmau să se specializeze în aplicarea metodei lancasteriene și, în același timp, să supravegheze redactarea tablelor românești. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a recomandat trei tineri studenți de la Seminarul Teologic din Chișinău: pe Iacob Hâncu (Ghinculov) (viitor savant lingvist, autorul lucrărilor „Descrierea regulilor gramaticii valaho-moldave” și „Adunarea de scrieri și traduceri în proză și versuri pentru exerciții în limba valaho-moldavă”, din 1839 – șef al Catedrei de Limbă moldavo-valahă din Petersburg (Ciobanu 1992, 90; Jarcuțchi, Volcov 1992, 69-70), Laurențiu Kunițki și Teodor Bobeicu, care, plecând la Sankt Petersburg, au urmat timp de un an Institutul Pedagogic. În iulie 1821, terminând studiile, ei se întorc la Chișinău, dar intră din nou în seminar, deoarece, din cauza că lipsea materialul didactic (care nu fusese tipărit), școlile lancasteriene n-au putut fi deschise (Neaga 1934, 3; Tomuleț 2012, 160).

Pentru alcătuirea și tipărirea tablelor⁵ necesare, încă în luna martie 1820 mitropolitul Gavriil Bă-

⁵ *Tablă* – coală de hârtie groasă, având dimensiunile 60×52 cm, cu text românesc scris cu litere slavone (Neaga 1934, 4-5).

nulescu-Bodoni a fost rugat să trimită la Petersburg o colecție de manuale didactice românești (alfabetul slavon, folosit în scrisul Moldovei, redat în majuscule, cu litere de tipar și de mână, gramatica limbii moldovenești (române) și a celei ruse cu traducere în română a conversațiilor scurte purtate în rusă), precum și un dicționar rus-român. În iulie 1820, după ce au fost expediate cărțile cerute (cu excepția dicționarului, care la acea vreme încă nu exista), Capo d'Istria îl înștiințează pe mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni că tablele în limba română sunt gata și cerea să fie redactate și trimise înapoi pentru a începe tipărirea lor. Între timp, s-a constatat că tablele trimise la Chișinău pentru a fi redactate erau alcătuite după modelul celor din străinătate, că acestea nu corespundeau mentalității și gradului de dezvoltare a poporului rus și conțineau mai mult cunoștințe „dăunătoare”; în special, că nu erau pătrunse de spirit religios. În aprilie 1821 contele Capo d'Istria scrie mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni că „...unele table editate după modelele celor străine conțin informație dăunătoare atât pentru suflet, cât și pentru minte” (Voloșin 1999, 83). De aceea, s-a dispus anularea tablelor vechi, iar cu alcătuirea celor noi a fost împuternicit arhiepiscopul Filaret, care a introdus în ele mai multe noțiuni de religie, fragmente din Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament. În aprilie 1821, Capo d'Istria îl informează pe arhiepiscopul Dimitrie Sulima (1821-1844), care a urmat la scaunul mitropoliei, că în curând îi va fi trimis setul de table pentru a fi traduse în românește și tipărite la tipografia mitropolitană din Chișinău (Neaga 1934, 3-4). La finele anului 1822 tablele au fost gata. 600 de exemplare au fost editate la tipografia duhovnicească din Chișinău, iar celelalte table, la aritmetică și gramatică, au fost lăsate în varianta tipărită inițial la Sankt Petersburg.

Școlile lancasteriene din Basarabia erau subordonate Administrației Eparhiale de Chișinău și Hotin, care numea pedagogi din rândul seminariștilor, pregătiți să lucreze în aceste instituții. Administrarea directă a acestor școli era efectuată de protectorii locali și de șefii de poliție, în afară de școlile din Chișinău și din Bender, care se aflau sub supravegherea nemijlocită a Administrației Eparhiale. În aceste școli erau primiți copiii din toate categoriile sociale. Ei învățau să citească și să scrie și primele 4 reguli aritmetice, potrivit dispoziției date în 1823 de Departamentul Învățământului Public. Elevii claselor superioare stu-

diau o dată în săptămână Catehizisul (ПСЗРИ 1835, 15).

Dacă problema referitor la cadrele didactice și scrierea tablelor a fost rezolvată pas cu pas, atunci în ce privește limba de predare în aceste școli problema necesita soluționare. Pe măsura ce învățământul lancasterian a fost organizat în aproape toată țara, această problemă se rezolva de pe poziții tot mai pronunțat reacționare. La început, în anii 1819-1822, când organizarea acestor școli se afla sub protecția „Societății benevole de înființare a școlilor de învățământ reciproc”, limba de predare în școlile lancasteriene din Basarabia era considerată numai limba română. Ca rezultat, tablele și toate cărțile au fost alcătuite doar în limba română. Ulterior situația însă se va schimba.

Despre instituirea învățământului lancasterian, despre situația în care s-a pomenit acesta după înlăturarea limbii române din procesul de instruire și despre reacția unei părți a nobilimii basarabene aflăm din memoriul mareșalului regional al nobilimii din Basarabia Iordache Dimitriu, din 30 noiembrie 1839, adresat tutorelui Circumscripției de Învățământ Odesa Dimitrie M. Kneajevici. „Toți ne amintim, – scria Iordache Dimitriu, – că în anii 1818-1819, când în Basarabia nu era niciun fel de școli, cu excepția celor duhovnicești, Guvernul grijuliu a pus bazele învățământului local, editând la Sankt Petersburg tăblițe pentru citire, caligrafie și aritmetică în limba moldovenească, după metoda de învățământ reciproc; a cerut să vină în capitală trei studenți de la Seminarul Teologic din Chișinău și, furnizându-le o informație deplină despre structura școlilor lancasteriene, a deschis la noi, prin intermediul acestora, primele școli publice. Ca urmare a acestei dispoziții înțelepte și binefăcătoare a conducerii, s-a pus, ca să zicem așa, piatra de temelie a sistemului de predare în comun a tineretului a limbilor rusă și moldovenească” (Poștarencu 2012, 209)⁶.

În scurt timp însă situația se schimbă. Cercetătorii Ion Jarcuțchi și Sergiu Volcov constată că „în acești ani se manifestau primele elemente ale tendinței de rusificare a învățământului din Basarabia” (Jarcuțchi, Volcov, 1992, 70). La începutul anului 1823, ministrul de Interne al Rusiei, contele V.P. Kociubei, în raportul prezentat împăratului Alexandru I referitor la deschiderea școlilor lancasteriene din Basarabia, cerea de la împărat

⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 1-2 verso.

să fie instituită „...în fiecare din școlile înființate o secție specială, în care atât copiii ruși, cât și cei moldoveni să învețe în limba rusă” (Cibotaru 1962, 51), în aceste secții urmau să fie învățați, la dorință, și copiii bulgarilor, ai altor străini veniți în regiune. V.P. Kociubei considera că aceste secții speciale de pe lângă școlile lancasteriene din Basarabia vor deveni cu timpul unul dintre cele mai active mijloace de învățare a limbii ruse de către populația din teritoriul nou-anexat. Această doleanță a contelui V.P. Kociubei a fost aprobată de împărat. Însă, autoritățile țariste nu s-au oprit aici. În urma măsurilor întreprinse de administrația regională și cea imperială, limba rusă se va transforma din simplu obiect de studiu în limbă principală de instruire în instituțiile de învățământ din Basarabia. Promotorul principal al politicii de rusificare era contele M.S. Voronțov, guvernatorul general al Novorosiei și rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, cunoscut prin acțiunile sale de rusificare în Ucraina, părtașul cel mai fidel al lichidării autonomiei limitate acordate Basarabiei și includerii cât mai rapide a regiunii în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. În anul 1824, M.S. Voronțov a dispus că în aceste școli din regiune „obiectele să fie predate, de regulă și de preferință, pentru toți în limba rusă, iar în limba moldovenească (română) numai pentru cei care vor dori” (Cibotaru 1962, 51). Promovând politica de rusificare în Basarabia M.S. Voronțov se baza pe dispoziția ministrului Învățământului Public din Rusia A.S. Șișkov din 1824, potrivit căreia procesul de instruire în școlile din Imperiu urma să se desfășoare doar în limba rusă: **1.** „Pe întreg teritoriul imperiului, în pofida diversității de confesiuni și limbi, instruirea poporului trebuie să fie doar în limba rusă”; **2.** „Limba rusă trebuie să devină obiectul principal al instruirii” (Jarcuțchi, Volcov 1992, 70).

Imediat după ce s-a aflat că raportul contelui V.P. Kociubei despre înființarea școlilor de învățământ reciproc în Basarabia a fost confirmat de împărat, Arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Dimitrie Sulima emite o circulară în limbile română și rusă, care a fost expediată în toate parohiile din Basarabia și în care el îndeamnă părinții să-și trimită copiii la aceste școli, în ea fiind specificată și modalitatea de funcționare a acestor instituții de învățământ⁷. Din această circulară

putem constata, că copiii urmau să fie instruiți în limbile română și rusă de către învățători moldoveni, absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău.

Prima școală lancasteriană din Chișinău a fost deschisă la 7 februarie 1824 (sub conducerea lui Iacob Hâncu), în Bălți – la 11 mai (sub conducerea lui Teodor Bobeicu), iar în Ismail – la 26 mai același an (sub conducerea lui Laurențiu Kunițki) (Ганицкий 1878, 44, 47; Poștarencu 1998, 12)⁸. În anul 1824, la cererea rectorului Seminarului din Chișinău V. Purișchevici, au fost înființate încă două școli lancasteriene: la 13 martie – la Bender, avându-l ca învățător pe absolventul Seminarului Teologic Andrei Timoșevski, și la 7 decembrie – la Hotin, avându-l ca învățător pe absolventul Seminarului Teologic Ioan Rodostat (Ганицкий 1878, 48; Neaga 1934, 3). În afară de aceste cinci școli, în această perioadă mai funcționa o școală lancasteriană – în colonia bulgară Bolgrad din județul Ismail. În anul 1843 școli lancasteriene au mai fost deschise în Orhei, Soroca și Cahul, iar la 14 august 1846 este întemeiată o a doua școală la Chișinău (Poștarencu 1998, 20-21).

Deschiderea școlilor lancasteriene în Basarabia a fost precedată de familiarizarea populației cu modalitatea procesului de instruire în aceste instituții de învățământ. Spre exemplu, cu câteva luni până la deschiderea școlii lancasteriene din orașul Bălți, învățătorul Teodor Bobeicu a fost trimis pentru a pregăti în prealabil populația din acea localitate. În luna mai, în ajunul deschiderii școlii, Teodor Bobeicu raporta că locuitorii orașului Bălți doresc să vadă cât mai repede deschiderea acestei instituții de învățământ. Vestea despre înființarea la 11 mai 1824 în orașul Bălți a unei școli lancasteriene a fost primită cu entuziasm din partea locuitorilor orașului, care și-au exprimat dorința de a-și învăța în ea copiii. „Ce entuziasm i-a cuprins pe toți locuitorii când au aflat că eu am sosit pentru instituirea școlii..., scria Teodor Bobeicu. Peste tot se vorbește despre aceasta, peste tot se comentează acest eveniment, pretutindeni se observă recunoștință... Toți, în unanimitate sunt gata să-și dea la școală și pe ultimul fecioraș” (Voloșin 1999, 84).

⁸ În 1829 școala lancasteriană din Ismail a fost temporar închisă, din cauza epidemiei de ciumă. Școala fusese transformată în spital, iar desfășurarea orelor și a examenelor a devenit imposibilă (Voloșin 1999, 84).

⁷ Conținutul circularii a se vedea mai detaliat: Ețco 2010, 130-131.

Școlile lancasteriene erau întreținute din suma de 10% din venitul ce revenea regiunii⁹. Conform datelor Ministerului Proprietăților de Stat, întreținerea anuală a unei școli se estima la 437 rub., sumă insuficientă pentru întreținerea școlii, din care considerent aceste instituții școlare aveau nevoie de alocații suplimentare (Voloșin 1999, 84).

Școlile lancasteriene erau controlate de autoritățile civile și de cele bisericești. În plan regional ele erau controlate de arhiepiscop sau de rectorul Seminarului Teologic din Chișinău, iar în plan local, în județe – de către protoiereu, care era obligat să viziteze în timpul liber școlile și să raporteze instanțelor superioare, o dată în trimestru, despre starea lor. În calitate de inspector principal al școlilor lancasteriene din Basarabia, M.S. Voronțov l-a numit pe I. Ganri, profesor la Liceul „Richelieu” din Odesa, venit din străinătate. M.S. Voronțov explica alegerea acestei candidaturi prin faptul că îl cunoștea personal pe I. Ganri din timpul când acesta își făcea studiile în Franța, unde, cu ajutorul lui, în corpul armatei ruse de ocupație au fost organizate școli¹⁰ după metoda învățământului reciproc, lancasterian¹¹.

Deși nu există numeroase surse care ar elucida toate întrebările referitoare la școlile de învățământ lancasterian, totuși izvoarele de arhivă, în pofida caracterului lor contradictoriu, conțin date interesante și variate despre aceste instituții de învățământ. Date mai precise referitoare la numărul de elevi și componența socială și apartenența lor etnică, în prima perioadă de existență a acestor instituții de învățământ, se conțin în raportul lui I. Ganri prezentat instituțiilor regionale în scurt timp după înființarea lor. Inspectând școlile în prima lună după deschiderea lor, el raporta contelui M.S. Voronțov: „Vizitând școlile lancasteriene din Basarabia, am constatat că în școala din Chișinău sunt 168 de elevi, dintre care 28 ucraineni, 2 ruși, 90 moldoveni, 16 bulgari, 14 greci, 13 sârbi, 2 polonezi, 2 germani și un ungur” (Cibotaru 1962, 55). Școala era completată în în-

tregime, deoarece sala de clasă nu permitea să fie înmatriculați un număr mai mare de elevi.

Încăperile pentru școli erau arendate de șefii de poliție la dispoziția Administrației Financiare. La 7 octombrie 1826 Consiliul Suprem al Basarabiei discută întrebarea cu privire la arendarea încăperilor pentru școlile lancasteriene din Ismail, Bender și Hotin, iar mai târziu și pentru cea din Bălți¹²; la 12 octombrie sunt confirmate contractele de arendă pentru aceste școli¹³. Pentru întreținerea școlilor lancasteriene din Basarabia se cheltuiau anual 3780 rub. asignate. În fiecare școală activa câte un învățător, care primea salariu: în școala din Chișinău – 300 rub., în celelalte 4 școli – câte 250 ruble (ПЦЗРП 1835, 16).

Rita Voloșin, colaborator științific superior în secția *Valorificare și Publicare a documentelor* a Arhivei Naționale a Republicii Moldova, a depistat listele elevilor școlilor lancasteriene din Basarabia pe anii 1827-1828, întocmite de către profesorii școlari, în care era consemnat numărul elevilor din fiecare școală, și a alcătuit un tabel ce reda numărul elevilor conform apartenenței etnice (Voloșin 1999, 85). Cu regret, autoarea n-a indicat numărul concret al elevilor din aceste instituții de învățământ, ci doar raportul lor în procente, ceea ce a denaturat cu mult raportul real al moldovenilor și al altor etnii în procente față de numărul total, care, conform tabelului, nici nu este cunoscut și, respectiv, nu ne permite să stabilim ponderea numerică a fiecărei etnii în aceste școli. Revizuirea acestor date de arhivă, prezentate de învățători revizorului școlilor lancasteriene din Basarabia protoiereului Victor Purișkeevici, care, la rândul său, le-a prezentat rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, contelui F.P. Palen, ne-a permis să stabilim cu exactitate dinamica numerică și apartenența etnică (în procente) a contingentului de elevi din școlile lancasteriene din provincie în toamna anului 1827, date care nici pe departe nu corespund cu cele indicate anterior de cercetătoarea Rita Voloșin (Tabelul 1).

Datele *Tabelului 1* demonstrează, cu lux de amănunte, că în toamna anului 1827 în cele 5 școli lancasteriene din Basarabia, își făceau studiile 400 de elevi, inclusiv: 125 (31,3%) în școala lancasteriană din orașul Chișinău, 81 (20,3%) – din orașul Bălți, 79 (19,7%) – din orașul Bender, 65

⁹ ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 1-10.

¹⁰ Prima școală lancasteriană de acest tip a fost organizată în orașul Maubeuge, unde în anii 1815-1818 se afla Cartierul General al generalului M.S. Voronțov, ce comanda un corp de armată rusă de ocupație din Franța. Responsabil de activitatea acestei școli era general-maiorul M.F. Orlov, unul din conducătorii mișcării decembriste „Uniunea Propășirii”, și diplomatul rus S.I. Turgheniev (Orlov 2013, 17-18).

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 871, f. 77.

¹² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 461, p. I, f. 141, 142.

¹³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 461, p. I, f. 321, 341-341 verso.

Tabelul 1

**Dinamica numărului de elevi, conform apartenenței etnice,
încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în toamna anului 1827***

Apartenența etnică a elevilor	Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene											
	Chișinău	În %	Bălți	În %	Bender	În %	Ismail	În %	Hotin	În %	Numărul total	Raportul, în %
Moldoveni	93	75,2	68	84,0	22	69,6	16	24,6	1	2,0	200	50,0
Ruși	3	2,4	8	9,9	12	15,2	10	15,4	43	86,0	76	19,0
Ucraineni	3	1,6	-	-	31	39,2	22	33,8	-	-	56	14,0
Bulgari	25	20,0	-	-	3	3,8	8	12,3	-	-	36	9,0
Sârbi	-	-	3	3,7	3	3,8	1	1,5	3	6,0	10	2,5
Polonezi	-	-	-	-	6	7,6	1	1,5	2	4,0	9	2,3
Greci	1	0,8	1	1,2	2	2,5	3	4,6	-	-	7	1,8
Armeni	-	-	1	1,2	-	-	3	4,5	1	2,0	5	1,3
Germani	-	-	-	-	-	-	1	1,5	-	-	1	0,3
În total	125	100,0	81	100,0	79	100,0	65	100,0	50	100,0	400	100,0
În %	31,3	-	20,3	-	19,7	-	16,2	-	12,5	-	100,0	-

* ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 59-65, 66-71, 72-75, 76-79, 80-82.

(16,2%) – din orașul Ismail și 50 (12,5%) – în școala lancasteriană din orașul Hotin.

Prezintă interes apartenența etnică a elevilor care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia la acel moment: 200 (50%) – moldoveni, 76 (19%) – ruși, 56 (14%) – ucraineni, 36 (9%) – bulgari, 10 (2,5%) – sârbi, 9 (2,3%) – polonezi, 7 (1,8%) – armeni și un elev (0,3%) reprezenta comunitatea germană. Prin urmare, în școlile lancasteriene din Basarabia jumătate de elevi erau moldoveni.

Pentru a înțelege și mai bine dinamica contingentului de elevi, conform apartenenței etnice și sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în toamna anului 1827, la început să analizăm cum erau reprezentați, din punct de vedere social și etnic, elevii din școala lancasteriană din Chișinău, centrul regional al Basarabiei, unde a fost înregistrat, la acel moment, cel mai mare număr – 125 de elevi. Datele sistematizate în *Tabelul 2* ne dau posibilitate să demonstrăm cum era reprezentată, din punct de vedere social și etnic, fiecare etnie în parte.

Datele *Tabelului 2* atestă că din cei 125 de elevi care își făceau studiile în școala lancasteriană din Chișinău 8 (6,4%) proveneau din familii de no-

bili, 2 (1,6%) – din familii de funcționari, 10 (8%) – din familii de mazili¹⁴, 7 (5,6%) – din familii de preoți, 7 (5,6%) – din familii de negustori, 32 (25,6%) – din familii de mic-burghezi, 32 (25,6%) – din familii de meșteșugari, 13 (10,4%) – din familii de agricultori, 8 (6,4%) – din familii de ciobani, 3 (2,4%) – din familii de bejenari și câte un elev din familii de rușii, muzicieni și militari.

Printre mazilii care își făceau studiile la școala lancasteriană din Chișinău în toamna anului 1826 figurează familiile: Fulga, Untilă, Ciogorin, Ivanov, Gheorghievici, Stratan, Pelin, Constantinov, Piper, iar în anul 1828 – Terenti, Andreev, Costin,

¹⁴ *Mazil* – categorie socială, formată din urmașii boierilor moldoveni și ai boiernașilor, care și-au obținut pe timpul domnilor moldoveni slujbe, până la rangul de *vel sătrar* (AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3). Cuvântul „mazil” este de proveniență turcică și însemna „destituit din serviciu, în retragere”, care nu mai ocupa nici o dregătorie. Prin așezământul special al domnului Constantin Mavrocordat boierii care ocupau o funcție erau numiți *veliți*, iar cei care nu mai erau în funcție au fost numiți *biv-vel* (foști boieri mari); cei care erau doar descendenți din neam de boier, dar care nu ocupaseră dregătorii, erau numiți *mazili* (Fotino 2008, 607). Mazilii proveniți din dregători mari până la „boieria a treia” au primit scutiri de orice dări pentru ei și feciorii lor și chiar 5-20 de scutelnici. Aceștia alcătuiau tagma mazililor mari. Mazilii mici au fost impuși la dajdii mai ușoare, după puțină fiecăruia, continuând să plătească birul fără cisluire, desetina boierește, iar nu țărănește. Statutul de mazil era ereditar (Instituții 1988, 24-25, 285).

Dinamica numărului de elevi, conform apartenenței etnice și sociale, care își făceau studiile în școala lancasteriană din Chișinău în toamna anului 1827*

Apartenența socială a elevilor	Apartenența etnică a elevilor											Numărul total	Raportul, în %
	Moldoveni	În %	Bulgari	În %	Ruși	În %	Ucraineni	În %	Greci	În %			
Nobili	8	8,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	6,4
Funcționari	2	2,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1,6
Mazili	10	10,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	8,0
Preoți	6	7,5	1	4,0	-	-	-	-	-	-	-	7	5,6
Ruptași	1	1,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,8
Negustori	5	5,4	2	8,0	-	-	-	-	-	-	-	7	5,6
Mic-burghezi**	22	23,7	7	28,0	1	33,3	2	100,0	-	-	-	32	25,6
Meșteșugari	27	29,0	3	8,0	2	66,7	-	-	-	-	-	32	25,6
Agricultori	4	4,3	8	32,0	-	-	-	-	1	100,0	-	13	10,4
Ciobani	5	5,4	3	8,0	-	-	-	-	-	-	-	8	6,4
Bejenari***	2	2,2	1	4,0	-	-	-	-	-	-	-	3	2,4
Muzicanți	1	1,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,8
Militari	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0,8
În total	93	100,0	25	100,0	3	100,0	3	100,0	1	100,0	125	100,0	
În %	74,4	-	20,0	-	2,4	-	2,4	-	0,8	-	100,0	-	

* ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 59-65.

** *Bejenar* – persoană care (împreună cu alții) își părăsea, vremelnice, casa, provincia sau patria, din cauza unei invazii dușmane, a persecuțiilor politice, a jafurilor administrative sau a exploatării boierești. *Bejenari* erau numiți și imigranții străini colonizați în Țările Române – „iude oameni străini”, „băjenari oameni străini”, românii emigranți în țările vecine și țărani „strămutați de la un loc la altul” (Instituții 1988, 38-39). Ei plăteau domniei un bir stabil numit „ruptă”. În Basarabia, bejenari erau numiți, la început, coloniștii transdanubieni – bulgarii, sârbii și alte etnii (inclusiv românii veniți de peste Dunăre) (ANRM, F. 5, inv. 2, d. 148, f. 1; Mihail, Mihail 1993, 38-39).

*** *Mic-burghezi* – categorie socială formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți, cunoscuți sub denumirea generică de *meșciane* și care formau cea de-a treia grupare (după intelectualitate și negustori), în care era împărțită populația urbană din Rusia (Platon 1997, 178). Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul. După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, în categoria mic-burghezilor a fost inclusă toată populația orășenească înscrisă în registrele contribuabililor, din considerentul că populația nu era împărțită în clase, iar negustorii nu erau stratificați în ghilde (până la aplicarea, la 26 septembrie 1830, a structurii de gildă) ca în Imperiul Rus. Ca rezultat, în categoria negustorilor erau incluși toți acei care aveau capitaluri bănești și se ocupau cu meșteșugul și comerțul (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 4-4 verso).

Pantazi, Sinescul, Platon, Ivanov¹⁵. Majoritatea din ei își făceau studiile în clasa a VIII-a și aveau vârsta între 11 și 14 ani. Din categoria elevilor care își făceau studiile la școala lancasteriană din Chișinău în toamna anului 1827 figurează și un ruptaș – Amandi Costin în vârstă de 21 de ani¹⁶.

Elevii studiau, de regulă, citirea și aritmetica. Ei se împărțeau în mai multe clase. În fiecare clasă era numit câte un supraveghetor din rândul celor

¹⁵ ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 15 verso, 17 verso, 18 verso, 19 verso, 20 verso, 61 verso, 64 verso. Numărul elevilor nu corespunde cu cel indicat în tabel, din considerentul că în liste figurează, în unele cazuri, câte doi frați, iar în text este indicat doar un singur nume de familie.

¹⁶ ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 61 verso.

mai buni elevi care deja au absolvit această clasă. Contingentul de elevi nu era unul stabil, numărul elevilor modificându-se de la an la an. O diversitate destul de mare prezintă și componența de vârstă a elevilor. De exemplu, în școala lancasteriană din Chișinău cel mai mic elev avea vârsta de șase ani, iar cel mai mare – 30 de ani; în școala lancasteriană din Bălți cel mai mic elev avea vârsta de doar 5 ani. Totuși, majoritatea elevilor care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia aveau vârsta cuprinsă între 7 și 15 ani (Труды 1902, 155).

Datele statistice privind dinamica numerică a contingentului de elevi, conform apartenenței et-

Tabelul 3

Dinamica numărului de elevi, conform apartenenței etnice și sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în toamna anului 1827*

Apartenența socială a elevilor	Apartenența etnică a elevilor**																	
	Moldoveni	În %	Ruși	În %	Ucraineni	În %	Bulgari	În %	Sârbi	În %	Polonezi	În %	Greci	În %	Armeni	În %	Numărul total	Raportul, în %
Nobili	13	6,5	11	14,5	2	3,6	3	8,3	3	30,0	3	33,3	-	-	-	-	35	8,8
Funcționari	4	2,0	5	6,6	7	12,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	4,0
Mazili	20	10,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	5,0
Preoți	38	19,0	11	14,5	6	10,7	1	2,8	-	-	-	-	-	-	1	20,0	57	14,3
Ruptași	1	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,3
Negustori	15	7,5	1	1,3	-	-	2	5,6	-	-	-	-	4	57,1	4	80,0	26	6,5
Mic-burghezi	39	19,5	19	25,0	24	42,5	15	41,7	3	30,0	4	44,4	1	14,3	-	-	105	26,3
Meșteșugari	27	13,5	2	2,6	-	-	3	8,3	-	-	-	-	-	-	-	-	32	8,0
Agricultori	33	16,5	4	5,3	-	-	8	22,2	-	-	-	-	1	14,3	-	-	46	11,5
Ciobani	5	2,5	-	-	-	-	3	8,3	-	-	-	-	-	-	-	-	8	2,0
Bejenari	2	1,0	-	-	-	-	1	2,8	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,8
Militari	2	1,0	23	30,3	17	30,4	-	-	4	40,0	2	22,2	1	14,3	-	-	49	12,3
Muzicanți	1	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,3
În total	200	100,0	76	100,0	56	100,0	36	100,0	10	100,0	9	100,0	7	100,0	5	100,0	399	100,0
În %	50,1	-	19,0	-	14,0	-	9,0	-	2,5	-	2,3	-	1,8	-	1,3	-	100,0	-

* ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 59-65, 66-71, 72-75, 76-79, 80-82.

** În datele Tabelului n-a fost inclus un elev, reprezentant al micii burghezii germane, din școala lancasteriană din orașul Ismail.

nice și sociale, încadrați în cele 5 școli lancasteriene din Basarabia în toamna anului 1827, sunt sistematizate în *Tabelul 3*.

Datele *Tabelului 3* demonstrează că din cei 399 (400) de elevi, care își făceau studiile în cele 5 școli lancasteriene din Basarabia în toamna anului 1827, 35 (8,8%) proveneau din familii de nobili, 16 (4%) – din familii de funcționari, 20 (5%) – din familii de mazili, 57 (14,3%) – din familii de preoți sau alți slujitori bisericești, 26 (6,5%) – din familii de negustori, 105 (26,3%) – din familii de mic-burghezi, 32 (8%) – din familii de meșteșugari, 46 (11,5%) – din familii de agricultori, 8 (2%) – din familii de ciobani, 49 (12,3%) – din familii de militari, 3 (0,8%) – din familii de bejenari și câte un elev din familii de ruptași și muzicanți.

Potrivit deciziei Comitetului de Miniștri din 30 decembrie 1834, școlile lancasteriene din Basarabia aflate în subordinea Administrației Eparhiale locale au fost transmise în subordinea Ministerului Învățământului Public (ИПСЗПИ 1835, 16). În 1833, în cele 5 școli lancasteriene din Basarabia își făceau studiile 375 elevi: în școala lancasteria-

nă din Chișinău – 136 elevi, în cea din Ismail – 77, din Bălți – 40, din Hotin – 73 și din Bender – 49 elevi (ИПСЗПИ 1835, 15). Pentru întreținerea acestor școli erau alocate 2530 ruble (pentru școala lancasteriană din Chișinău 950 rub., cea din Bălți – 600 rub., din Bender – 380 rub., din Hotin – 350 rub. și pentru cea din Ismail – 250 rub.)¹⁷.

Pentru a ne imagina ce schimbări au intervenit în componența socială a elevilor școlilor lancasteriene din Basarabia peste 8, 10, iar ulterior peste alți 5 ani, să analizăm datele statistice, depistate în fondurile Arhivei Naționale din Republica Moldova pentru anii de studii 1835, 1837 și 1841.

Conform datelor statistice prezentate Direcției Școlilor din Basarabia pentru anul 1835 de studii în școala lancasteriană din Chișinău¹⁸ își făceau studiile 101 elevi, care proveneau din următoarele

¹⁷ ANRM, F. 152, inv. 1, d. 1, f. 61 verso.¹⁸ Izvorul arată că școala lancasteriană din Chișinău și-a început activitatea în 1822 (ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 565 verso). Probabil, oficialitățile regionale aveau în vedere școlile lancasteriene deschise pe lângă garnizoanele militare dislocate în orașul Chișinău, pentru soldați și cadeți, sub conducerea poetului și pedagogului V.F. Raevski.

Dinamica contingentului (numărul total) de elevi, conform apartenenței sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în anul 1837*

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor											
	Nobili	În %	Ofițeri superiori	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Numărul total	Raportul, în %
Chișinău	52	59,8	-	-	36	85,7	12	26,1	59	37,3	159	41,8
Bender	7	8,0	17	36,2	-	-	10	21,7	20	12,7	54	14,2
Ismail	5	5,7	9	19,1	2	4,8	-	-	44	27,8	60	15,8
Bălți	15	17,2	9	19,5	4	9,5	17	37,0	21	13,3	66	17,4
Hotin	8	9,2	12	25,5	-	-	7	15,6	14	8,9	41	10,8
În total	87	100,0	47	100,0	42	100,0	46	100,0	158	100,0	380	100,0
În %	22,9	-	12,4	-	11,1	-	12,1	-	41,6	-	100,0	-

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 1 verso-2, 4 verso-5, 6 verso-7, 8 verso-9, 9 verso-10.

le categorii sociale: 55 (54,5%) elevi – din familiile de mic-burghezi, 22 (21,8%) – din familiile de negustori, 17 (16,8%) – din familiile de raznocinți¹⁹, 2 (2%) – din familiile de preoți, 2 (2%) din familiile de cazaci, 2 (2%) – din familiile de poștași și un (1%) elev din familia de nobili. În 1835, la această instituție de învățământ, au fost înmatriculați doar 26 de elevi: 16 (61,5%) elevi din rândul familiilor de mic-burghezi, 4 (15,4%) – din familiile de negustori, 3 (11,5%) – raznocinților, 2 (7,8%) – maziștilor și un (3,8%) elev din rândurile familiilor de nobili. Din numărul total de elevi care își făceau studiile la școala lancasteriană din Chișinău 19 elevi aveau o reușită foarte bună, 21 – bună, iar 61 de elevi – satisfăcătoare. Anual pentru întreținerea școlii statul aloca o sumă de 950 ruble²⁰.

În școala lancasteriană din orașul Ismail, în același an de studii, își făceau studiile 44 de elevi, care proveneau din următoarele categorii sociale: 25 (56,8%) elevi – din familiile de mic-burghezi, 16 (36,4%) – din familiile de negustori, 2 (4,5%) – din familiile de ofițeri superiori și un (2,3%) elev din familie de nobili. În 1835, în această școală

au fost înmatriculați doar 15 elevi: 4 (26,7%) elevi din familiile de mic-burghezi, 4 (26,7%) – din familiile de negustori, 3 (20%) – de ofițeri superiori, 3 (20%) – de nobili și un (6,7%) elev din familia de preoți. Din acest număr total de elevi 15 aveau reușita bună, 10 elevi – satisfăcătoare și 19 elevi o reușită nesatisfăcătoare. Pentru arenda localului școlii statul aloca o sumă de 600 ruble. În școală activa un singur învățător²¹.

Datele privind numărul total de elevi, conform apartenenței sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia pentru anul de studii 1837 sunt sistematizate în *Tabelul 4*.

Datele *Tabelului 4* denotă că în anul de studii 1837 în Basarabia în cele 5 școli lancasteriene din Chișinău, Bender, Ismail, Hotin și Bălți²² își făceau studiile 380 de elevi, care erau repartizați în felul următor: 159 elevi (41,8%) – la școala lancasteriană din orașul Chișinău, 54 (14,2%) – la cea din orașul Bender, 60 (15,8%) – din orașul Ismail, 41 (10,8%) – din orașul Hotin și 66 (17,4%) elevi – la școala lancasteriană din orașul Bălți. Prin urmare, ponderea principală a elevilor încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia revine, ca și în anii precedenți, capitalei – orașului regional Chișinău.

Destul de diversă este și apartenența socială a elevilor care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia: 87 (22,9%) elevi erau din

¹⁹ *Raznocinți* – grup de populație din Imperiul Rus, din sec. XVIII-XIX, neconstituită juridic, care avea studii, se ocupa, în fond, cu munca intelectuală și nu era inclusă în nici una din categoriile sociale; raznocinții nu beneficiau de dreptul de nobili personali (Лурье 1998, 221). Potrivit unui raport al guvernatorului Basarabiei pentru anul 1828, *raznocinții* constituiau persoanele aflate în serviciul statului, dar care nu au ajuns până la treapta de ober-ofițer, la fel și persoanele care, în general, nu se referă la nici una din categoriile sociale (ANRM, F. 2, inv. 1, d 1199, f. 3 verso).

²⁰ ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 555, 565 verso-566.

²¹ ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 570 verso-571.

²² ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 10 verso.

Tabelul 5

Dinamica contingentului de elevi, conform apartenenței sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în anul 1837*

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor											
	Nobili	În %	Ofițeri superiori	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Numărul total	Raportul, în %
Chișinău	4	10,3	-	-	6	75,0	3	18,8	14	27,5	27	19,7
Bender	4	10,3	11	47,8	-	-	3	18,8	12	23,5	30	21,9
Ismail	5	12,8	3	13,1	1	12,5	-	-	8	15,7	17	12,4
Bălți	25	64,1	9	39,1	1	12,5	10	62,5	12	23,5	57	41,6
Hotin	1	2,6	-	-	-	-	-	-	5	9,8	6	4,4
În total	39	100,0	23	100,0	8	100,0	16	100,0	51	100,0	137	100,0
În %	28,5	-	16,8	-	5,8	-	11,7	-	37,2	-	100,0	-

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 1 verso-2, 4 verso-5, 6 verso-7, 8 verso-9, 9 verso-10.

familii de nobili, 47 (12,4%) – din familii de ofițeri superiori, 42 (11,1%) – din familii de negustori, 47 (12,1%) – din familii de raznocinți și 158 (41,6%) elevi – din familii de mic-burghezi. Prin urmare, din punctul de vedere al apartenenței sociale, ponderea cea mai mare a elevilor revenea copiilor de mic-burghezi. Explicația este nu doar faptul că această stare socială era cea mai numeroasă în majoritatea orașelor din Basarabia, se atestă și tendința ei de a se încadra în procesele noi de modernizare și europenizare, care necesitau cunoștințe de carte. În plus, prezența trupelor de ocupație rusești pe teritoriul Basarabia a sporit numărul copiilor de ofițeri superiori în școlile lancasteriene din Basarabia.

De remarcat că în 1837 ponderea cea mai mare a elevilor din școlile lancasteriene revine orașului Chișinău (41,8%), unde pe parcursul secolului vor fi concentrate cele mai multe instituții de învățământ din Basarabia, dar și cele mai diverse stări sociale interesate în obținerea studiilor – preoți, negustori, cămătari, funcționari, militari, mic-burghezi etc.

Din numărul total de 380 de elevi care în 1837 își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia, 137 (36,1%) de elevi au fost înmatriculați în acest an. Datele privind înmatricularea elevilor în școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1837 sunt sistematizate în *Tabelul 5*.

Datele *Tabelului 5* demonstrează că cel mai mare număr de elevi îl formează cei înmatriculați la

școala lancasteriană din orașul Bălți – 57 (41,6%) de elevi, urmat de cei din școala din Bender – 30 (21,9%), din Chișinău – 27 (19,7%), din Ismail – 17 (12,4%) și cei din școala lancasteriană din orașul Hotin – 6 (4,4%) elevi. Ca și în cazul numărului total de elevi, ponderea cea mai mare revine elevilor din familii de mic-burghezi – 51 (37,2%) de elevi, urmați de cei din familii de nobili – 39 (28,5%) elevi, din familii de militari în funcție sau în rezervă – 23 (16,8%) de elevi, de raznocinți – 16 (11,7%) elevi și din familii de negustori – 8 (5,8%) elevi.

Prezintă interes dinamica contingentului de elevi care au absolvit, au abandonat studiile sau au fost exmatriculați în anul de studii 1837. Aceste date sunt sistematizate în *Tabelul 6*.

Datele *Tabelului 6* demonstrează că contingentul de elevi care au absolvit școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1837 a constituit 156 de elevi: 49 (31,4%) de elevi reveneau școlii lancasteriene din orașul Chișinău, 37 (23,7%) de elevi – școlii din Bălți, 33 (21,2%) – școlii din Ismail, 22 (14,1%) de elevi – școlii din Bender și 15 (9,6%) elevi – școlii lancasteriene din orașul Hotin. Persoanele care au absolvit, care au plecat și care au fost exmatriculate din aceste instituții de învățământ erau reprezentate, din punct de vedere social, în felul următor: 68 (13,6%) de elevi proveneau din familii de mic-burghezi, 38 (24,4%) – din familii de nobili, 22 (14,1%) – din familii de negustori și 12 (7,7%) – din familii de raznocinți.

Dinamica contingentului de elevi, conform apartenenței sociale, care au absolvit școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1837*

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor											
	Nobili	În %	Ofițeri superiori	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Numărul total	Raportul, în %
Chișinău	6	10,3	5	-	12	75,0	-	18,8	26	27,5	49	31,4
Bender	12	10,3	-	47,8	-	-	3	18,8	7	23,5	22	14,1
Ismail	5	12,8	2	13,1	10	12,5	-	-	16	15,7	33	21,2
Bălți	13	64,1	6	39,1	-	12,5	7	62,5	11	23,5	37	23,7
Hotin	2	2,6	3	-	-	-	2	-	8	9,8	15	9,6
În total**	38	100,0	16	100,0	22	100,0	12	100,0	68	100,0	156	100,0
În %	24,4	-	10,3	-	14,1	-	7,7	-	43,6	-	100,0	-

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 1 verso-2, 4 verso-5, 6 verso-7, 8 verso-9, 9 verso-10.

** Din datele de care dispunem nu putem consta numărul elevilor care au abandonat studiile sau care au fost exmatriculați din cauza nereușitei, bolilor etc.

Modalitatea de organizare în Basarabia a școlilor lancasteriene nu se deosebea prin nimic de modalitatea de organizare a acestora în alte gubernii ale Imperiului Rus. Ca structură, școlile din Basarabia erau asemănătoare cu școlile lancasteriene din orașul Sankt Petersburg, organizate în anul 1819 de către „Societatea benevolă”. Elevii erau împărțiți în grupe sau în clase. De regulă, în școală erau câte 8 grupe. În fruntea fiecărei grupe era numit câte un monitor (*monitors* – Lancaster)²³ sau un ajutor (*ushers* – Bell) al profesorului, ales dintre elevii cei mai capabili din grupa a VIII-a. Învățătorul trebuia mai întâi să învețe bine grupele de monitori, iar apoi aceștia transmiteau cunoștințele acumulate celorlalți elevi. În timpul orelor de curs monitorii primeau unele îndrumări metodice de la profesor. În calitate de monitori erau numiți, de regulă, copiii de nobili sau de preoți. De exemplu, în școala lancasteriană din orașul Bălți din 6 monitori doar unul reprezenta stările sociale neprivilegiate (Cibotaru 1962, 45).

Pentru amplasarea școlilor lancasteriene erau închiriate case particulare, fapt confirmat de numeroase documente din fondurile Cancelariei Guvernatorului Basarabiei și ale Consiliului Regional²⁴. De exemplu, școala lancasteriană din

Bender, în care învățau 28 de elevi, se afla în casa supraveghetorului acestei școli – Vasile Bazilevici. Pentru școala din orașul Chișinău a fost închiriată casa lui Vasile Vatavu, la Bender – casa registratorului Ilie Eni, la Ismail – casa negustorului Slavici²⁵.

În anul de studii 1841, în subordinea Direcției Școlilor se aflau următoarele instituții de învățământ din Basarabia: un liceu pentru băieți cu pension, șase școli județene, șase școli lancasteriene, două școli particulare și două pensioane pentru fete²⁶. Toate aceste instituții de învățământ au fost deschise în baza statutului școlar din anul 1828.

Pe parcursul anilor, în contingentul de elevi care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia au intervenit anumite schimbări. Datele privind dinamica numărului total de elevi, conform apartenenței sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în anul 1841 sunt sistematizate în *Tabelul 7*.

Datele *Tabelului 7* atestă că, spre deosebire de anul 1827, când în cele 5 școli lancasteriene din Basarabia au fost înregistrați 400 de elevi, în 1841, în cele 6 școli lancasteriene își făceau studiile doar 284 de elevi, inclusiv: 100 (40,3%) în școala lancasteriană din Chișinău, 45 (15,4%) – în

²³ *Monitor* (plural – *monitors*) – elev din grupele mai mari, care acorda ajutor învățătorilor în munca lor pedagogică (Орлов 2013, 15).

²⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3936, f. 20.

²⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2046, f. 12.

²⁶ ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 274 verso.

Tabelul 7

Dinamica numărului total de elevi, conform apartenenței sociale, încadrați în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în anul 1841*

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor														Numărul total	Raportul, în %
	Nobili	În %	Funcționari	În %	Preoți	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Străini	În %		
Chișinău	44	37,9	-	-	-	-	13	46,4	-	-	40	37,0	3	75,0	100	40,3
Bender	16**	13,8	-	-	-	-	-	-	6	75,0	14	13,0	-	-	36	12,7
Ismail	18**	15,5	-	-	-	-	7	25,0	-	-	8	7,4	-	-	33	11,6
Akkerman	11**	9,5	-	-	1	10,0	3	10,7	1	12,5	27	25,0	-	-	43	15,1
Bălți	22**	19,0	-	-	6	60,0	5	17,9	1	12,5	11***	10,2	-	-	45	15,4
Hotin	5	4,3	10	100,0	3	30,0	-	-	-	-	8***	7,4	1	25,0	27	9,5
În total	116	100,0	10	100,0	10	100,0	28	100,0	8	100,0	108	100,0	4	100,0	284	100,0
În %	40,8	-	3,5	-	3,5	-	9,9	-	2,8	-	38,0	-	1,4	-	100,0	

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 257 verso-258, 264 verso-265, 266 verso-267, 268 verso-269, 273 verso-274, 270 verso-271.

** În categoria nobililor erau incluși și funcționarii.

*** În categoria mic-burghezilor erau incluse și alte categorii sociale orășenești.

școala lancasteriană din Hotin, 43 (15,1%) – în cea din Akkerman, 36 (12,7%) – în cea din Bender și 33 (11,6%) – în școala lancasteriană din Ismail. Reducerea numărului de elevi în majoritatea școlilor lancasteriene din Basarabia a avut loc, în primul rând, din cauza că a fost interzisă utilizarea limbii române în procesul de instruire, fapt ce a generat probleme serioase în ce privește înțelegerea materiei predate și, respectiv, reușita elevilor. În plus, în provincie au fost deschise și alte tipuri de școli – școli județene și școli particulare, astfel încât copiii din familiile ce reprezentau stările sociale privilegiate și din familiile de mic-burghezi să-și facă studiile și în aceste instituții de învățământ.

Intervin anumite schimbări și în ceea ce privește apartenența socială a elevilor care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia în această perioadă de timp: 116 (40,8%) elevi erau din familii de nobili, 108 (38%) elevi – din familii de mic-burghezi, 28 (9,9%) – din familii de negustori, câte 10 (3,5%) – din familii de funcționari și preoți, 8 (2,8%) – din familii de raznocinți și 4 elevi – din familii de străini. Analiza acestor date demonstrează că, spre deosebire de datele pentru anul 1827, contingentul de elevi nu mai este atât de dispersat social. Dispar, în fond,

categoriile ce reprezentau stările sociale de jos, neprivilegiate. Prevalează numărul elevilor care reprezentau starea socială a nobilimii, în schimb se reduce numărul elevilor din familii de mic-burghezi, iar alte categorii sociale nu mai sunt deja reprezentate.

Tendința de micșorare a contingentului de elevi care își făceau studiile în școlile lancasteriene din Basarabia poate fi ușor demonstrată și prin analiza numărului de elevi înmatriculați în aceste instituții de învățământ în anul 1841 (Tabelul 8).

Datele *Tabelului 8* demonstrează că în anul 1841, de studii în cele 6 școli lancasteriene din Basarabia au fost înmatriculați doar 156 elevi, inclusiv: 43 (27,6%) în școala lancasteriană din orașul Chișinău, 30 (18,2%) – în cea din Akkerman, 27 (17,3%) – în cea din Bender, 26 (16,7%) – în cea din Ismail, 20 (12,8%) – în cea din Bălți și 10 (6,4%) – în școala lancasteriană din Hotin.

Contingentul de elevi reprezenta următoarele categorii sociale: 52 (33,3%) de elevi proveneau din familii de nobili, 43 (27,6%) – din familii de mic-burghezi, 20 (12,8%) – din familii de negustori, 9 (5,8%) – din familii de preoți, 5 (3,2%) – din familii de raznocinți, 3 (1,9%) – din familii de străini și 24 (15,4%) – din alte categorii sociale.

**Dinamica numărului de elevi, conform apartenenței sociale, înmatriculați
în sistemul de învățământ lancasterian din Basarabia în anul 1841***

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor															
	Nobili	În %	Preoți	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Străini	În %	Alte categorii sociale	În %	Numărul total	Raportul, în %
Chișinău	13	25,0	-	-	4	20,0	-	-	-	-	2	66,7	24	100,0	43	27,6
Bender	15	28,8	-	-	-	-	5	100,0	7	16,3	-	-	-	-	27	17,3
Ismail	4	7,7	-	-	14	70,0	-	-	8	18,6	-	-	-	-	26	16,7
Akkerman	7**	13,5	1	11,1	1	5,0	-	-	20	46,5	1	33,3	-	-	30	19,2
Bălți	8**	15,4	6	66,7	1	5,0	-	-	5***	11,6	-	-	-	-	20	12,8
Hotin	5**	9,6	2	22,2	-	-	-	-	3	7,0	-	-	-	-	10	6,4
În total	52	100,0	9	100,0	20	100,0	5	100,0	43	100,0	3	100,0	24	100,0	156	100,0
În %	33,3	-	5,8	-	32,8	-	3,2	-	27,6	-	1,9	-	15,4	-	100,0	-

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 257 verso-258, 264 verso-265, 266 versă-267, 268 verso-269, 273 verso-274, 270 verso-271.

** În categoria nobililor erau incluși și funcționarii.

*** În categoria mic-burghezilor erau incluse și alte categorii sociale orășenești.

Prezintă interes datele privind dinamica numărului de elevi, conform apartenenței sociale, care au absolvit, au abandonat sau au fost exmatriculați din școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1841 (Tabelul 9).

Datele Tabelului 9 demonstrează că contingentul de elevi, care au absolvit școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1841, a constituit 185 de elevi: 73 (39,5%) de elevi reveneau școlii lancasteriene din orașul Chișinău, câte 31 (16,8%) de elevi – școlilor din Bălți și Ismail, 19 (10,3%) – școlii din Akkerman, 16 (8,6%) – școlii din Hotin și 15 (8,1%) elevi – școlii lancasteriene din orașul Bender. Elevii care au absolvit, care au abandonat studiile și care au fost exmatriculați din aceste instituții de învățământ erau reprezentați, din punct de vedere social, în felul următor: 90 (48,6%) de elevi proveneau din familii de mic-burghezi, 51 (27,6%) – din familii de nobili, 23 (12,4%) – din familii de negustori, 12 (6,5%) – din familii de preoți și câte doi (1,1%) elevi – din familii de raznocinți și străini.

Pentru unii ani, documentele de arhivă ne permit să stabilim numărul exact al elevilor care au absolvit școlile lancasteriene. Spre exemplu, în 1841,

din 16 elevi care au absolvit școala lancasteriană din Hotin 15 au absolvit cursul complet, în școala lancasteriană din Bălți din 31 – 21 elevi, în cea din Bender din 15 – 11 elevi, în cea din Akkerman din 19 – 15 elevi și în școala lancasteriană din Ismail din 31 – 17 elevi au absolvit cursul complet. Cei-alți elevi au abandonat cursurile înainte de absolvire²⁷.

Analiza izvoarelor, în special a celor de arhivă inedite, ne permit să conchidem că deschiderea școlilor lancasteriene în Basarabia a constituit o etapă importantă în dezvoltarea învățământului, etapă ce a corespuns tendințelor de modernizare și europenizare a Rusiei, întreprinse de împăratul Alexandru I. În aceste școli puteau să-și facă studiile copiii din stările sociale neprivilegiate, din simplu considerent că studiile, în ele erau gratuite. Însă, acest pas spre luminarea maselor nu a fost consecvent și dus până la capăt. În scurt timp acest sistem de predare reciprocă s-a dovedit a fi unul neproductiv, mai ales atunci când limba rusă a fost impusă ca limbă obligatorie de predare. Observăm astfel că de la instituirea primelor școli și până la suspendarea lor au avut loc schim-

²⁷ ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 265, 167, 169, 271, 274.

Tabelul 9

Dinamica numărului de elevi, conform apartenenței sociale, care au absolvit, au abandonat sau au fost exmatriculați din școlile lancasteriene din Basarabia în anul 1841*

Orașele în care erau amplasate școlile lancasteriene	Apartenența socială a elevilor															
	Nobili	În %	Funcționari	În %	Preoți	În %	Negustori	În %	Raznocinți	În %	Mic-burghezi	În %	Străini	În %	Numărul total	Raportul, în %
Chișinău	20	39,2	-	-	1	8,3	4	17,4	-	-	46	47,8	2	100,0	73	39,5
Bender	8**	15,7	-	-	2	16,7	-	-	2	100,0	3	3,3	-	-	15	8,1
Ismail	-	-	-	-	-	-	15	65,2	-	-	16	17,8	-	-	31	16,8
Akkerman	4**	7,8	-	-	4	8,3	3	13,0	-	-	8	8,9	-	-	19	10,3
Bălți	15**	29,4	-	-	4	33,3	1	4,3	-	-	11	12,2	-	-	31	16,8
Hotin	4	7,8	5	100,0	1	8,3	-	-	-	-	6***	6,7	-	-	16	8,6
În total	51	100,0	5	100,0	12	100,0	23	100,0	2	100,0	90	100,0	2	100,0	185	100,0
În %	27,6	-	2,7	-	6,5	-	12,4	-	1,1	-	48,6	-	1,1	-	100,0	-

* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 257 verso-258, 264 verso-265, 266 versă-267, 268 verso-269, 273 verso-274, 270 verso-271.

** În categoria nobililor erau incluși și funcționarii.

*** În categoria mic-burghezilor erau incluse și alte categorii sociale orășenești.

bări majore, prin care administrația imperială rusă urmărea rusificarea românilor basarabeni. Instituirea în Basarabia a învățământului lancasterian este o dovadă în plus a faptului că anume prin procesul de instruire autoritățile ruse doreau să schimbe mentalitatea basarabenilor, să creeze un nou tip de „om” – supus și credincios acvilei bicefale.

Deși învățământul în școlile lancasteriene era gratuit, totuși aceste școli n-au prins rădăcini în

teritoriu. Încercările de a înființa școli lancasteriene la sate nu s-au soldat de succes. După cum constată V.M. Neaga, la sfârșitul celui de-al patrulea deceniu al sec. al XIX-lea, o parte din școli, cu excepția celei din Chișinău, se transformă în clase pregătitoare pe lângă gimnaziile ținutale care au început să ia ființă, iar altele s-au contopit cu noile școli parohiale care au apărut în Basarabia în urma decretării Regulamentului despre școlile parohiale din 1836 (Neaga 1934, 7).

Bibliografie

- Chicaroș 2009:** T. Chicaroș, Unele considerații privind evoluția învățământului laic și bisericesc din Basarabia în sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea. *Tyragetia s.n. III/2*, 2009, 195-202.
- Cibotaru 1962:** F.F. Cibotaru, *Contribuții la istoria învățământului din Basarabia* (Chișinău 1962).
- Ciobanu 1992:** Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă* (Chișinău 1992).
- Duminica 2013:** I. Duminica, *Viața școlară în colonia bulgară Taraclia, județul Akkerman (1839-1918)*. In: *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor* (ediția a V-lea). *Rezumatele comunicărilor* (Chișinău 2013), 49-50.
- Eșanu 2013:** A. Eșanu, *Instituții școlare și știință de carte la Chișinău (sec. XVII - începutul sec. XIX)*. In: *Univers cultural în Moldova (sec. XV-XIX)* (Chișinău 2013), 169-176.
- Ețco 2010:** D. Ețco, *Unele considerente privind înființarea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia și a școlilor parohiale conform Regulamentului din 1836*. *Revista de istorie a Moldovei* 3-4, 2010, 123-140.
- Fotino 2008:** D. Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Românești și a Moldovei*, trad: G. Sion (București 2008).

- Instituții 1988:** Instituții feudale din Țările Române. Dicționar (coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu (București 1988).
- Jarcuțchi, Volcov 1992:** I.I. Jarcuțchi, S.V. Volcov, Aspecte din istoria învățământului public din Basarabia și Transnistria (sec. XIX - înc. sec. XX). Revista de istorie a Moldovei 1, 1992, 66-79.
- Mihai, Mihai 1993:** P. Mihail, Z. Mihail, Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830 (București 1993).
- Neaga 1934:** V.N. Neaga, Școlile lancasteriene. In: Școala basarabeană. Revistă de cultură pedagogică și de apărarea intereselor învățătoarești, anul II, aprilie-mai 1934, nr. 1-2 (Chișinău 1934).
- Platon 1977:** Al.Fl. Platon, Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii (Iași 1997).
- Poștarencu 1998:** D. Poștarencu, O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940 (Chișinău 1998).
- Poștarencu 2012:** D. Poștarencu, Destinul românilor basarabeni sub dominație țaristă (Chișinău 2012).
- Tomescu 1936:** C.N. Tomescu, Știri din Arhiva Consiliului Eparhial Chișinău. In: Arhivele Basarabiei (Chișinău 1936), 19-25.
- Tomuleț 2011:** V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni, vol. III (Chișinău 2012).
- Voloșin 1999:** R. Voloșin, Din istoria apariției școlilor lancasteriene din Basarabia. In: Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, I, 1998 (Chișinău 1999), 83-86.
- Ганицкий 1877:** М. Ганицкий, Ланкастерские школы в Бессарабии. В: Кишинёвские Епархиальные Ведомости, №21, 1-15 ноября (Кишинев 1877), 993-1016.
- Ганицкий 1878:** М. Ганицкий, Ланкастерские школы в Бессарабии. В: Кишинёвские Епархиальные Ведомости, №2, 15-31 января (Кишинев 1878), 43-48.
- Грек 1993:** И. Грек, Школа в болгарских и гагаузских поселениях юга Российской империи в первой половине XIX века (Кишинев 1993).
- Константинов, Струминский 1949:** Н.А. Константинов, В.Я. Струминский, Очерки по истории начального образования в России (Москва 1949).
- Лурье 1998:** Ф.М. Лурье. Российская история и культура в таблицах (Санкт-Петербург 1998).
- Михиевич 1843:** И. Михиевич, Исторический взгляд на учебные заведения Новороссийского края и Бессарабии (Одесса 1843).
- Орлов 2013:** А.А. Орлов, Ланкастерские школы в России в начале XIX в. В: Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова, № 2 (Москва 2013), 11-20.
- Поглубко 1979:** К. Поглубко, През равнините към Балкана (София 1979).
- ПСЗРИ 1830:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, том IV, 1829, №2905 (Санкт-Петербург 1830), 383.
- ПСЗРИ 1835:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, том IX, 1834, отд. второе, №7710 „а” (Санкт-Петербург 1835), Прибавление к IX-му тому второго собрания Законов Российской Империи, 14-16.
- Радкова 1978:** Р. Радкова, Нови данни за просветно-церковно състояние на българските колонии в Новорусийския край и Бесарабия през първата половина на XIX в. В: Известия на българското историческо дружество, №32 (София 1978), 101-135.
- Российский 2002:** Российский гуманитарный энциклопедический словарь, том III (Москва 2002).
- Труды 1902:** Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии, том II (Кишинёв 1902).
- Червенков 2002:** Н. Червенков, Просветната дейност на кишиневските българи. В: (Съст. В. Стоянов, Н. Стоянов) Българско училище „Васил Левски”. Кишинев (Шумен 2002), 24-34.
- Энциклопедический 1896:** Энциклопедический словарь. Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Эфрон, т. XVII (Санкт-Петербург 1896), 330-331.

The establishment and activity of Lancasterian schools in Bessarabia in the 1820s-1840s

Abstract

In the given article the author examines the Lancasterian System of Education established in Bessarabia on May 28, 1823 at the proposal of Count I.A. Kapodistrias. Initially, these schools were opened in Chișinău, Bălți and Ismail, and later in Bender and Hotin. Education in them was based on a system of mutual learning.

The founder of the Lancasterian System of Education was an English teacher Joseph Lancaster, who was teaching poor children without payment. The originality of this system is that its methods do not have a purely religious character; we can say that the teaching of religion was limited to reading the Bible without its interpretation. It should be noted that the mutual education system in Bessarabia was introduced at the behest of Alexander I.

The first Lancasterian school was opened in Chisinau on February 7, 1824 (under the leadership of Iacob Hâncu), then in Bălți – on 11 May (under the leadership of Teodor Bobeicu), and in Ismail – on 26 May of the same year (under the leadership of Lavrentiy Kunitsky). In 1824, at the request of the Rector of the Chișinău Theological Seminary V. Purishkevich there have been established two schools: the first one was opened on March 13 in Bender, having as a teacher the graduate of the Theological Seminary Andrei Timoshevsky, and the second – on December 7 in Hotin, having as a teacher the graduate of the same Seminary Ioan Rodostat. In 1833, in these 5 Lancasterian schools there were studying 375 students: in the school from Chișinău - 136 students, from Ismail – 77, from Balti – 40, from Hotin – 73 and from Bender – 49 students. Apart from these five schools, in this period a Lancasterian school was functioning in the Bulgarian colony of Bolgrad in the Ismail County. In 1843 Lancasterian schools were also opened in Orhei, Soroca, Cahul, and on August 14, 1846 the second such a school was established in Chișinău. To maintain Lancasterian schools in Bessarabia there were spent annually 3780 assignation roubles. But the Lancasterian schools have not received much popularity among the population, and attempts to establish these schools in villages were unsuccessful. At the end of the 1840s some of them, except the Chișinău Lancasterian School, were transformed into preparatory classes of the county gymnasiums, while others merged with the new parochial schools, which started to appear in Bessarabia under the *Regulation of parochial schools* in 1836.

Создание и деятельность ланкастерских школ в Бессарабии в 20-40-х годах XIX века

Резюме

В данной статье автор анализирует ланкастерскую систему образования в Бессарабии, начало которой было положено 28 мая 1823 по предложению графа И.А. Каподистрия. Первоначально эти школы были созданы в Кишиневе, Бельцах и в Измаиле, а позже в Бендерах и в Хотине. Образование в них основывалось на системе взаимного обучения.

Основателем ланкастерской системы обучения был английский учитель Джозеф Ланкастер, который бесплатно обучал детей из бедных семей. Оригинальность этой системы заключалось в том, что методы обучения не имели чисто религиозного характера – преподавание религии ограничивалось чтением Библии без интерпретации ее содержания. Следует отметить, что в Бессарабии система взаимного обучения была введена по распоряжению императора Александра I.

Первая ланкастерская школа была открыта в Кишиневе 7 февраля 1824 года (под руководством Якоба Хынку), затем в Бельцах – 11 мая (под руководством Федора Бобейку) и в Измаиле – 26 мая того же года (под руководством Лаврентия Куницкого). В 1824 году, по просьбе ректора Кишиневской Духовной семинарии В.Пуришкевича, были созданы еще две ланкастерские школы: первая была открыта 13 марта в Бендерах, учителем в нее был назначен выпускник Духовной семинарии Андрей Тимошевский, а вторая – 7 декабря в Хотине, учителем в ней стал выпускник той же Семинарии – Иоан Родостат.

В 1833 году в 5-ти вышеупомянутых ланкастерских школах обучалось 375 студентов: в Кишиневской школе обучалось 136 студентов, в Измаильской – 77, в Бельцкой – 40, в Хотинской – 73 и в Бендерской – 49. Помимо этих 5 школ в этот период действовала ещё одна ланкастерская школа в болгарской колонии Болград Измаильского уезда. В 1843 году ланкастерские школы были открыты также в Оргееве, Сороках, Кагуле, а 14 августа 1846 года была основана вторая ланкастерская школа в Кишиневе.

На содержание ланкастерских школ в Бессарабии государство ежегодно тратило 3780 руб. ассигнациями. Однако данный тип школ не получил широкого распространения среди населения, а попытки открыть ланкастерские школы в сельской местности не увенчались успехом. К концу четвертого десятилетия часть этих школ, кроме Кишиневской ланкастерской школы, превратились в подготовительные классы в составе уездных гимназий, а прочие, согласно Уставу о духовных училищах 1836 г., объединились с духовными училищами.

13.03.2014

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009, Republica Moldova.

